

**СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ
В 1948-1956 РР.**

Сучасний розвиток нашої країни, а також геополітичні проблеми, що постали перед Україною, а це анексія Кримського півострова Росією та російсько-українська війна вимагають від нас того, щоб ми все більше зверталися до свого минулого і до минулого інших країн та народів. Це пов'язано із побудовою державності, яка б відповідала всім сучасним стандартам. У зв'язку з цим актуальності набуває вивчення процесу створення, трансформації Північноатлантичного альянсу в 1948–1956 рр.

Методологічною основою даного дослідження слугували принципи об'єктивності та історизму, що базуються на всебічному розгляді історіографічної літератури та джерел з даної проблеми.

Дослідження здійснено на основі використання таких методів: історико-хронологічного, порівняльного, проблемного, синтезу і аналізу. Саме ці методи дозволили провести науковий аналіз проблеми.

Після закінчення Другої світової війни Радянський Союз прагнув розширити свою сферу впливу у Європі. Для цього було встановлено прорадянські недемократичні режими у країнах Центрально-Східної Європи, які потрапили під зону впливу СРСР, оскільки були звільнені від німецьких військ Червоною Армією [3, с. 18].

Першим кроком у консолідації західних держав стало підписання 4 березня 1947 р. у Дюнкерку англо-французького договору про союз та взаємодопомогу строком на 50 років. Основною його метою було запобігти новій агресії з боку Німеччини. Велика Британія закликала до розширення коаліції. 22 січня 1948 р. англійський міністр закордонних справ Е. Бевін у своєму виступі перед палатою громад закликав створити Західний союз європейських держав. Ця ініціатива набула підтримки в США [5, с. 67–68].

Саме в такій атмосфері, вбачаючи реальну загрозу СРСР, зібралися у Брюсселі в березні 1948 р. представники групи західноєвропейських країн. Після обговорення й удосконалення запропонованого британського варіанту договору 17 березня 1948 року був підписаний Брюссельський договір про співробітництво в економічній, соціальній та культурній сферах та колективну самооборону. Офіційно договір називався «Західний Європейський Пакт», а організація, яка ним створювалася – «Західний Союз» [3, с. 18]. Договір підписали п'ять країн: Франція, Люксембург, Нідерланди, Велика Британія і Бельгія [11].

Брюссельський договір складався з дванадцяти статей, якими передбачалося: економічна взаємодія для відбудови економіки; постійні та активні консультації зі спірних питань; відповідно до статті 51 статуту ООН у випадку нападу на одну із країн-учасників Західного Союзу, країни союзники повинні будуть надати військову допомогу; країни учасники Західного Союзу не мали права укладати договори з третьою стороною, які б могли суперечити статуту Західного Союзу; жодна з країн не повинна створювати будь-якого альянсу, який буде спрямований проти однієї з країн Західного Союзу; відповідно з договором створювалася Рада Західноєвропейського Союзу, а також Агентство з контролю за озброєннями; Рада Західноєвропейського Союзу готує щорічну доповідь про свою діяльність, в тому числі, з контролю за озброєннями, і направляє його Асамблеї, що складається з представників Сторін Брюссельського пакту в Консультативній асамблеї Ради Європи; будь-яка інша країна може приєднатися до договору, якщо вона цього забажає; договір повинен бути ратифікований та спрямований на зберігання уряду Бельгії [2].

Оскільки учасники союзу були ослаблені війною, то швидко стало зрозуміло, що наявних військових ресурсів країн-учасниць явно недостатньо, щоб без підтримки США гарантувати безпеку. З весни 1948 року розпочалися консультації між західноєвропейськими державами і США щодо розширення Брюссельського пакту. З'явилася можливість розширення Західного Союзу на дві північноамериканські країни – США і Канаду [3, с. 18].

Так визріла ідея створення спільної системи колективної безпеки у євроатлантичному регіоні. В березні-квітні 1948 р. з відповідними пропозиціями до Вашингтону звернулися міністри закордонних справ Франції та Великої Британії Ж. Бідо і Е. Бевін. Публічний розголос ця ідея отримала у виступі в канадському парламенті 28 квітня 1948 р. міністра закордонних справ цієї країни Л. Сен-Лорана [8, с. 19].

Наступним найважливішим кроком на шляху формування євроатлантичного оборонного альянсу стало прийняття 11 червня 1948 р. сенатом Сполучених Штатів Америки «резолуції Ванденберга». Вона означала офіційну відмову США від практики неприєднання до військово-політичних союзів за межами Західної півкулі в мирний час. 6 липня 1948 р. розпочалися таємні переговори між США, Канадою та членами Західного союзу. Вже наприкінці 1948 р. США вели переговори одночасно ще з сімома країнами Західної Європи: Італією, Данією, Ісландією, Норвегією, Португалією, Ірландією та Швецією [10, с. 19].

Радянський Союз зустрів можливість підписання такого договору різким супротивом і 31 березня 1949 року надіслав ноту протесту, що даний договір носить агресивний характер, суперечить статуту

ООН та існуючим міжнародним договорам. Міністри закордонних справ західних країн відкинули звинувачення СРСР, наголосивши у заяві, зробленій 2 квітня 1949 року, на суто оборонному характері пакту і відповідності його положень Статуту Організації Об'єднаних Націй [3, с. 18].

У Вашингтоні 4 квітня 1949 р. Договір був підписаний представниками урядів Бельгії, Великої Британії, Данії, Ісландії, Італії, Канади, Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Португалії, США та Франції. Після завершення процесу ратифікації Договору всіма учасниками та депонування відповідних документів у США він набув чинності з 24 серпня 1949 р. [1, с. 10].

Північноатлантичний договір складався із чотирнадцяти статей, якими передбачалось: вирішення усіх проблем та міжнародних конфліктів лише у мирний спосіб, неприпустимість використання зброї; всі сторони намагатимуться усувати конфлікти у своїй зовнішній економічній політиці та сприятимуть економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками Договору; розвиток індивідуальної та колективної здатності протистояти збройному нападу; консультування між собою щоразу, коли, на думку якоїсь із них, виникне загроза територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці будь-якої із сторін; сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх, з чого випливає підтримка сторін одна одну в конфлікті; договір не зачіпає і не повинен тлумачитися як такий, що будь-яким чином зачіпає права і обов'язки сторін, які його підписали; кожна сторона заявляє, що жодна з чинних міжнародних угод між нею та будь-якою іншою із сторін чи будь-якою третьою державою не суперечить положенням цього договору; договором засновувалось Раду, в якій кожна зі сторін буде представлена для розгляду питань, пов'язаних з виконанням цього договору; сторони можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні; договір повинен бути ратифікованим, а його умови виконуватись усіма сторонами згідно з їхніми відповідними конституційними процедурами; через десять років після набуття договором чинності або в будь-який час пізніше цього терміну сторони, якщо того вимагатиме будь-яка з них, проведуть спільні консультації з метою перегляду цього договору; через двадцять років після набуття договором чинності будь-яка із сторін має право припинити свою участь у ньому через рік після передачі повідомлення про денонсацію урядові Сполучених Штатів Америки, який поінформує уряди інших сторін про депонування кожного повідомлення про денонсацію; договір, тексти якого англійською і французькою мовами мають однакову силу, зберігатиметься в архіві уряду Сполучених Штатів Америки. Його належним чином завірени копії будуть передані цим урядом урядам договірних сторін [9].

Історія розвитку Північноатлантичного альянсу виразно поділяється на низку періодів, конкретне датування рубежів яких має дещо умовний характер, оскільки процеси налагодження та розвитку механізмів співпраці між його членами у різних сферах (політична, економічна, військова, гуманітарна) не завжди збігаються. Ще більше утруднює встановлення чітких часових меж того чи іншого періоду, певне відставання названих процесів від корекцій в галузі цілей та завдань організації. Однак офіційна історіографія альянсу, беручи до уваги виразність суттєвих змін щодо завдань, принципів і механізмів діяльності, визначає такі основні періоди його історії [3, с. 17].

Закцентуємо увагу в контексті даної статті на періоді 1949–1956 рр. — це час розв'язання загальних проблем безпеки, становлення системи колективної оборони, створення основних органів альянсу, пошуку його оптимальної структури та складу учасників. Вихідна ідея щодо створення ефективної системи безпеки західного світу полягала у поєднанні військових зусиль із завданнями економічного піднесення Європейських країн. Тільки одночасні успіхи на обох цих напрямках могли забезпечити реалізацію цілей, визначених у Вашингтонському договорі [8, с. 21].

У жовтні 1949 року Конгрес США прийняв рішення про надання європейським країнам членам Північноатлантичного пакту військової допомоги у розмірі 1 млрд доларів, одержав назву закон «Про взаємну військову допомогу». У поєднанні із „планом Маршалла» (програмою економічної допомоги США країнам Західної Європи) це сприяло трансатлантичній співпраці, формуванню міцних підвалин колективної оборони і зміцненню західного світу у протистоянні Радянському Союзові [10, с. 19].

Згідно із законом «Про взаємну військову допомогу» в січні 1950 р. було укладено вісім двосторонніх договорів із Західноєвропейськими членами НАТО про фінансову допомогу у військовій сфері. В 1951 р., керуючись законом, конгрес затвердив суму асигнувань в розмірі 9,5 млрд доларів, для кредитування закупок військової техніки та обладнання членами НАТО. Наступним етапом у посиленні співпраці стало підписання членами альянсу 19 липня 1951 р. конвенції «Про статус збройних сил країн-учасниць НАТО». Згідно конвенції США одержали право утримувати в Європі військові бази, збройні сили альянсу могли знаходитись на території інших країн-членів НАТО [1, с. 10–11].

Завершальним акордом етапу становлення альянсу стало розширення та стабілізація складу його учасників. До НАТО 18 лютого 1952 р. приєднались Греція і Туреччина, які ще з часу прийняття «доктрини Трумена» отримували значну військову допомогу від США і займали помітне місце в планах оборони Середземноморського басейну. Ще важливіше значення для зміцнення системи європейської безпеки мало прилучення до неї Федеративної Республіки Німеччини. Рішення про прийом її до НАТО

було прийнято на Паризькій конференції західних держав 23 жовтня 1954 р. (набуло чинності 6 травня 1955 р.) [4, с. 21–22].

Тоді ж переглянуто й Брюссельський договір 1948 р. і замість Західного союзу п'яти держав утворено нове об'єднання — Західноєвропейський союз (ЗЄС), до складу якого увійшли 7 країн: стара «п'ятірка» і два нових члени — ФРН та Італія [6, с. 60].

Змінений Брюссельський договір (ст. 4) надавав ЗЄС допоміжну, субсидіарну роль щодо НАТО, передаючи останній свої військові повноваження. Домінуюча роль у системі європейської безпеки остаточно закріпилась за Північноатлантичним альянсом. Реакція на ці події з боку СРСР була дуже різкою і негативною [8, с. 24].

Прийняття ФРН до Організації Північноатлантичного договору і відновлення німецької армії викликало рішучий супротив СРСР. Радянський Союз у відповідь на включення ФРН до НАТО створив свій військово-політичний блок. 14 травня 1955 року було утворено Організацію Варшавського Договору (Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу), до складу якого увійшли 8 країн: Албанія (вийшла з організації 1968 року), Болгарія, Німецька Демократична Республіка, Польща, Румунія, Союз Радянських Соціалістичних Республік, Чехословаччина, Угорщина. Відповідно до підписаного договору, створювалися об'єднані збройні сили, Політичний консультативний комітет та інші органи [7, с. 24].

Отже, з вище сказаного випливає, що особливістю зародження НАТО є те, що цей альянс зародився на руїнах війни і виріс з початку із англо-французької угоди, а згодом його розширено до п'яти західноєвропейських країн, а вже у 1949 році остаточно було оформлено альянс включаючи США та Канаду. Остаточне створення та трансформація альянсу відбулась у перші два періоди розвитку, а це 1949- 1956 рр. Процес формування НАТО пройшов у декілька етапів, від англо-французької угоди до підписання Брюссельського договору і утворення Західноєвропейського союзу, кульмінацією утворення НАТО стало долучення до структури Західноєвропейського союзу США та Канади і розширення системи безпеки на атлантичний регіон.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров И. Планы США по обеспечению безопасности новых членов НАТО / И. Александров // Зарубежное военное обозрение. – М.: 1997, №5, с. 9-11.
2. Брюссельський договір. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/eur_int_law/weu.htm Дата опрацювання: 13.04.2016.
3. Доступно про НАТО // За заг. ред. І. Шевченка. – Вінниця-Рівне, 2010. – 81 с.
4. Казанцев Б. Последствия расширения НАТО / Б. Казанцев // Международная жизнь. – Москва, 1997. – №11–12. – С. 20–26.
5. Манжоло В. А. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–70-ті рр.) / В. А. Манжоло, М. М. Білоусов, В. С. Бруз, Л. Ф. Гайдуков. – К.: Либідь, 2003. – 558 с.
6. Менделбаум М. Сохранение нового мира. Доводы против расширения НАТО / М. Менделбаум // США: Экономика, политика, идеология. – Москва, 1995. – №8. – С. 59–63.
7. Орлов А. Дорога на Восток: «за» и «против» / А. Орлов // Новое время. – Москва, 1997. – №16. – С. 22–25.
8. Північноатлантичний альянс: історія, функції, структура, відносини з Україною / За заг. ред. проф. Д. І. Дзвінчука. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. — 604 с.
9. Північноатлантичний договір. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politiko.ua/blogpost9275> Дата опрацювання: 13.04.2016.
10. Шаклеина Т. А. Дискусии в США по вопросам внешней политики Т.А. Шаклеина // США: Экономика, политика, идеология. – Москва, 1996. – №2. – С. 19.
11. Що таке НАТО? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=60955> Дата опрацювання 13.04.2016.

Склярова Т.

Науковий керівник – доц. Широкогородюк Л. А.

ЛІДЕРСТВО ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

В процесі історичного розвитку людства в усіх народів світу з'являються особи, яких інші люди визнають як лідерів та надають їм право керувати собою. Людина зрідка є лідером від природи, тому виникає закономірне питання: хто тоді веде за собою маси людей? З кого формуються справжні лідери? Як навчитися вести за собою людей? Хто розвивав у собі навички лідерства, виробляючи необхідні якості лідера?

Тема лідерства опрацьована науковцями в достатній мірі, та все ж більше уваги їй приділяли закордонні фахівці. Серед них: Р. Танненбаум, І. Вешлер і Ф. Масарик, П. Друкер, Ф. Фідлер, В. Врум, Ф. Йеттон, М. Мескон, П. Херсі і К. Бланшард, А. Меттенгі. Вони створили моделі та висунули теорії, які отримали світове визнання та затвердили себе як правдиві та науково обґрунтовані ідеї. Українські та